

6 milyar Soru / Birkaç Yanıt

*'Yıldızlar doğruyu söylüyor olabilir,
Ama biz doğru okuyor muyuz?'*
(Nostradamus)

HABITAT II Kent Zirvesi gibi dünya ölçeğinde bir olayın ana ilkelerinin, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik ve hakçılık gibi genel doğrular olduğu artık biliniyor. Zirve'nin hedeflerinin de, kent, toplum, çevre ve konuta ilişkin ve geçerlilikleri neredeyse tartışılmayacak başka bir dizi doğrulardan oluşması, ne bilinenin tekrarı, ne bir yanılığ, ne de bilim dışı bir basite indirgemeyi içeriyordu. Dolayısıyla, HABITAT II'nin değerlendirmesine, çok yinelenen bu üç-dört ilke ve hedefi irdeleyerek başlamak olası. Ancak, bu apaçık gibi görünen hedeflerin, bırakın gerçekleştirilmesi, onların biraz olsun tanımlanması bile onlarca hafta ve yüz binlerce sözcük gerektirdi ve olay sonrası bir değerlendirmeyi yaparken, biraz başka bir yaklaşım denenebilir.

Bilimsel düşüncede sorunlar, ancak gözlemlere soru yöneltilmediğinde ve sorunlar çerçevelenip tanımlandığında ele alınabilirler. Kent Zirvesi'nin gerekçesi neydi, nesnesi nedir, sorunu nedir ve sonucu ne olabilir diye sordüğümüzde da, bu soruya, konferansın böylesi soruları sordurabilmedeki başarısını saptayarak dolaylı bir yanıt verebiliriz.

Aslında kent ve konut olguları, gerçekte de herkesin içinde yaşadığı ve gözlediği sıradanlık oranında basit olsalardı, onları tartışmak için bu değin kapsamlı bir toplantı yapmaya ne gerek olurdu? Yok eğer olay karmaşık, çelişkiler dolu ve

çok yönlü idi ise, bu olguyu tam anlamıyla kavramak (ve eski deyimleriyle onlara vâkıf ve hâkim olmak, kentle uğraşan ya da kentte yaşayanlardan ne değin gerçekçi bir beklenti olabilir? 15 günde, yüzlerce konu ve ilgi alanını kapsayan binin üzerinde resmi oturum, komisyon ve STK toplantıları, yüzlerce akademik / mesleki konuşma, yüzlerce stand ve onlarca serginin kapsamı ve odağı, özette, 'iyi ve uygar bir yaşam' gibi pek te kimsenin tersini öne sürmeyeceği tür doğrular idi ise, günlük yaşamda bu doğruyu gerçekleştirmekle yükümlü yüzlerce meslek ve kurumun işinin, İstanbul Konferansını düzenlemekten bile kolay olabileceği sonucunu çıkarmamız gerekmez mi?

Gündemin Anahtar Kelimeleri

Salt toplantı başlıklarının, NGO / STK isimlerinin, katılan ülke adlarının ve ilgili meslek ve disiplinlerin bir sıralamasının bile yeteceğini düşünebiliriz HABITAT II'nin kapsamını anlayabilmek için.

Neler kapsandı onbeş günde ve tabii ki ondan önceki çalışmalarda, ya da neler kapsanabilir yerleşme, kent ve konut deyince: Bir yandan kültürden teknolojiye, tarımdan estetiğe, araştırmadan aile planlamasına, enerjiden çocuk haklarına, eğitimin temiz su gereksinimine, ulaşımdan siyasal özgürlüklere, ... değin bir dizi alan varken, diğer yandan da bunların hiç te ayrıntı olmayan ayrıntıları var(dı) gündemde: planlı kalkınma, yönetim, aile, finans, tolerans, altyapı, özgürlük, göç, katılımcılık, sömürü, insan hakları, konut hakkı, koruma, yerleşme ahlakı, yoksulluk, enerji, deprem, kent kültürü, kadın,

yerel yönetimler, barış, küresellik, adalet, diğerlilik, endüstri, sanat, din, demokrasi, gürlütü, kooperatifler, işkence, meditasyon, şeffaflık, savaş, üstün yetenekli çocuklar, şiddet, atık su, yaşlılar, spor, sivil toplum, girişimcilik, nüfus, ekolojik yaşam, eşcinsellik, toplu ulaşım, çok-kültürlülük, yaratıcılık, Avrupa Birliği, mekan, değerler, gençlik, yeşil alanlar, çok katlı konut, yoga, işsizlik, kimlik, İpek Yolu, Nil, GAP, Gaia, Adana, Maya, Baha'i, Dubai, ortaklık, rejim, ırkçılık, turizm, çevresel estetik, ısıtma, eşini döven kocalar, eko-köy, dans, dünya vatandaşlığı, dar gelirlilik, sokak kedileri, sokak çocukları, konut açığı, proje yönetimi, internet, mizah, nükleer radyasyon, zaman yönetimi, Tropik ormanlar, sanat, etnik temizlik, sigara, özürülüler, ...

İşte '6 Milyar Dünyalı'nın geldiği İstanbul merkezindeki 'vadi', HABITAT II'nin ilkeleri kadar bu tür kavramların dile getirildiği ve bunlarla ilgili soruların sorulduğu bir yer de oldu. (Bu arada, bu alana bundan sonra 'Habitat Vadisi' denmesini de önermek istiyorum.) Renkli medyanın tüm saptırmalarına ve HABITAT olgusunu yüzeysel ve sansasyonel konulara indirgemelerine ve de herkesin yakındığı iletişim yetersizliğine Türkiye toplumunda zaten var olan inanılmaz ilgi ve bilgi eksikliği karışınca, kentsel krizlerden ve herkesin anlayıp üzerine gideceği olgulardan hangi terimler ve çerçeveler içinde söz etmenin doğru olduğuna karar vermenin zorluğu da ortaya çıkıyor. Ancak bunlar, ne o bilinen HABITAT doğrularını bir kez daha bağırımıza, ne sıradan gibi görünen sorunlara yaratıcı çözümler arama çabalarına, ne de kentler ve toplumsal yaşam hakkında egemen olan karamsarlıkları şiirsel teknolojilerle yorumlama dileğimize engel olmamalı.

Bu arka-planla bakıldığında, bir yandan herkesin bildiği(ni sandığı) şeyler olmasının yanında, yerleşme, kent ve konut konularının kapsamadığı çok az olgu sayabileceğimiz de bir gerçek. Herşeyi bilmemiz ve tek tek disiplin ya da meslekler yoluyla herşeye el atmamız ne derece gerçekçi ise, Kent Zirvesi'nin tümüne katılıp, tümü üzerine söz etmek te ancak o kadar gerçekçi olabilir. Ancak, gerek 'Habitat Vadisi'ndeki onbeş günü, gerekse ondan önce ve onun dışında olanları birlikte bir çerçeveye koymaya ve rapor etmeye çalışmak ta, cesaretle düşünülmesi gerekli bir 'proje'.

Kente Bakış Düzeyleri

Kent, yerleşme ve konutun karmaşıklığını ve onlar hakkında yapılan ve söylenenleri, değişik düzeylerde çözümlenebiliriz:

Düzyey 1: Rakamsal gerçekler, fotoğrafik izlenimler, turistik bakışlar, alışılmış tanımlar, idealler, anahtar kelimeler, ...

Düzyey 2: Sorular, sorunlar, güçler, erkler, işler, kararlar, çıkarlar, içgüdüler, kimler, kimlikler, neler, nasıllar, ustalıklar, teknikler, teknolojiler, ...

Düzyey 3: Söylemler, disiplinler, bilimler, meslekler, bilgi, düşünce ve inanç sistemleri, toplumsal guruplar, paradigmlar, eğitimler, ...

Düzyey 4: Etkiler, etmenler, yaşanan yaşamlar, bağlamlar, olgular, çözümlemeler, sorunsallaştırılmış soru(n)lar, ... (Kent'i değişik biçimlerde algılama ve onu eğitimsel nesne yapmanın yollarını, Habitat II için çıkan küçük kitabımda irdelemeye çalıştım: City as Education - Habitat II Edition (Eğitim olarak Kent), Londra, Question Press, 1996).

Bu düzeyler her konumda değişik birleşimleriyle var olabilir. İstanbul'da gerçekleşen 'Konferans' ya da 'Zir-

ve'nin ne ilkelerini ne de işlevini, bu düzeylerden tek birine indirgemek olası. HABITAT II, hiçkimsenin tümüne katılamayacağı, ancak isterse bilincine varabileceği, büyük ve ilginç bir olaydı. Tümüyle bakıldığında, ne geleneksel politik zirvelere, ne olağan uluslararası toplantılara, ne akademik kongrelere, ne fuarlara, ne festivallere benzetilemeyecek bir etkinlikler toplama idi. Hem konu ve nesnelere çeşitliliği, hem de bunların çok disiplinli ve bakışlı ele alınış biçimleriyle bu etkinlikler toplama, her an bu dört düzeyin öğelerini taşıyabiliyordu. Bu özelliğe salt bilimsel ve akademik yönden bakınca, bir tanımsızlık sorunu varmış gibi görebiliriz olayı. Ancak, kentte var olan çeşitliliğin, ona bakışta var olmamasını beklemek te pek bilimsel olmaz sanıyorum. Önemli olan, HABITAT II'nin sunduğu tür fırsatlar çıktığında, bu çeşitliliğin farkına etraflıca varıp, daha iyi bir dünyanın bu çeşitliliği yadsıyarak değil, onun üzerine zengin ve paylaşılabilir bir yaşam biçimini kurarak gerçekleştirebileceğini düşünmek olsa gerek.

'Vadi'de gezinirken yapılabilen bu gözlemlerin, hem kuram, araştırma ve eğitim, hem de mesleki pratikle uğraşanların gündemde tutması gerekli sonuçları ve uzantıları var. Ancak bunun için, günlük işimizin kapsamını, bilgili, ilgili, katılımcı, adil ve demokratik bir toplum yaratma hedefini içine alacak biçimde genişletmek te gerekli.

HABITAT II'nin gündeme getirdiği, ancak hiç te yeni olmayan ilke ve hedefleri, tek-tek ve teknolojik sorunlara indirgemenin ve politik analizleri ve ahlakal vizyonları dışlayarak sorunlara dar anlamıyla bakmanın ne değin yetersiz olduğunu, en azından Türkiye'de gözlemek olası. Trafik canavarından Deli Dana'ya, eğitim açmazından doğa yağmasınan, turizmin öldürücü kaçınılmazlığından gecekonduların geleceğine, yerel yönetimlerin sorunsal erklerinden mi-

marlığın sorum(suz)lu(lu)ğuna, ekonomik durumdan bölgesel krizlere, kuponcu medyadan futbolcu politikaya, sağlık hizmetlerinin ilköğretimden ilk çağlardan gelen kültür mirasımızı koruyamamamıza, ... kadar birçok olgu, HABITAT II'nin Türkiye'de yapılmasının tarihsel olarak ne değin isabetli olduğunu da göstermiş oldu diyebiliriz. Önemli olan, bu uluslararası olaydan, ne tür dersler aldığımız ve bunları ne değin ileriye götürebileceğimizle ilgili sanıyorum.

HabitArt'lar, Aykırılar, Ötekiler ve Ötesi

Habitat salt konuşulan, ormanlara kağıtlık raporlara dönüşen ve politikacılara yararlı işler yaptıkları izlenimi verme fırsatı yaratan bir 'kongreler' toplama değildi. Yararlanabilenler için Habitat, kent ve konut olgularından çıkarak tüm yaşamı gözleten, sorgulatan, öğreten ve hayal ettiren bir olgu idi. Sayısını vermeye gerek yok, ancak, onlarca sergi, konser, gösteri ve toplantı, kentsel sanat, kentsel algı, kentsel tarih, kentsel bilinç, kentsel eğitim, ... gibi bir dizi düzeyde, başta sözü edilen, aldatıcı sıradanlık, başedilemeyecek karmaşıklık birikimliliğini içinde barındıran kent anlayışına alternatif birer kanıt idi. Bir Darphane mucizesi ve sergileri, bir Salt Pazarı sergisi, bir Yedikule Konseri, tarihinde bu değin renklenmemiş Taşkılla duvarları ve koridorları, ve binlerce afiş, duyuru, broşür, mini-sergi, mini-konuşma, tanışma, ... kendi başlarına birer 'zirve' idi. Somut konularda herkesin bildiği etkisizliğine karşın BM, salt bu üretimi kışkırttığı ve bir anda patlattığı için bile kutlanabiliyordu. Medyanın diline doladığı tuğlalar, paralar ve daha bir yığın ikincil konularla uğraştığı için HABITAT 'a katılmayan kentlilerin neler kaybettiğini hesaplamak ta, HABITAT'ı birkaç yüz kelimele özetlemek kadar zor.

Bir de, daha önce belki de bir arada, yan-yanaya ve aynı çatı altında bulunmayı düşünemeyecek birçok Türkiyeli ve ya yabancı gurup ve kuruluşların, barış ve şenlik havası içinde birarada bulunmaları, tanışmaları ve kendilerine göre tanımladıkları 'sorun' ve 'çözümleri' ifade etmeleri (birkaç yüz metre ilerde bu barış coplarla bozulsa da), son derece anlamlı idi.

HABITAT II'nin gerek Türkiye'deki örgütleyicileri, gerekse onun felsefesinin, manifestolarının, deklarasyonlarının ve ulusal ve uluslararası öğelerinin oluşmasına emek verenler, salt büyük bir kongre düzenledikleri ve ona katıldıkları için değil, yerleşme ve yaşam bilincinin tarihine böylesi kapsamda bir kilometre taşı koydukları için de ne değin kutlanmalar azdır.

Ve de Orada Olmayanlar ...

Tüm bunlar sözel, entellektüel ve toplumsal olarak kaynar dururken, orada olmayanlar da eksiklikleriyle fark edilir idi: Neredeydi kentlerini kurmuş, kaynaklarını toplamış, örnek olduğu yaşama biçimlerini ve düzeltebileceği sorunları ihraç etmiş olan bilgi ve endüstri-sonrası toplumlarının STK dışındaki temsilcileri? Neredeydi üzerine ağıt dizilen doğanın, kıyıların, Boğaz'ın ve boğazların yağmalamasından pay alanlar? Neredeydi insanların nasıl bir-arada hakça ve barış içinde birlikte konutlanmak ve ken(e)tlenmek için çabaladıklarını görmek istemeyenler?

HABITAT II, kendi başına bir 'Okul' ve bir eğitim idi. Ancak, neredeydi mimarlar, şehirciler, tasarımcılar, eğitimciler, ...? Neredeydi öğretim üyeleri, öğretmenler, öğrenciler, Okullar, ...? Neredeydi bir kaç yılda edinilemeyecek gözlem ve olasılıkların farkına, yüzeysel de olsa, birkaç günde varmak için bile otobüsler dolusu koşulacak bir fırsattan yararlanmayanlar? Neredeydi projeler, araştırmalar, yayınlar, geziler, ...? Neredeydi uluslar, kültürler ve disiplinlerarası tanışma, ortaklık kurma ve örgütlenme olasılıklarından yararlanabilecekler? Taksim, 'e erişmenin külfetinin onlarca katına başka ülkelere gidip te, ayağına gelen dünyayla tanışmamak nasıl açıklanabilir?

Ancak, göze batan en önemli eksiklik te, tek ihtisası kentte yaşama (zorunda

olmak?) olan halk idi. Gerek medyanın, birkaç kutlanacak kişi ve yayın dışında, bu konularda çok geç ve de yanlış bil-

gilendirmeleri, ve olayın herkesi doğru- dan ilgilendirdiği mesajının bile verilememesi, katılımın mümkün olduğu bölümlerin (dil sorunu dışında) herkesin birşeyler alabileceği yerler olacağına bilinmemesi, toplumda zaten var olan bilinçsizlik, bilgisizlik, anomi ve neme-lazımlıkla birleşince, neredeyse tüm olayın, Türkiye dışından gelenlerin yararına yapıldığı izlenimi çıktı zaman zaman.

Eğer bu olmayan gurupların onda biri bile bir-kaç günlüğüne 'Habitat Vadisi'ne uğrasalardı, oralar bir başka kalabalık, bir başka anlamlı, bir başka eğitici olabilirdi - onlar ve herkes için.

Olmayan konular da vardı ele alınmayışlarıyla göze batan. Bir örnek vermeden edemeyeceğim: Danaları delirten bir gıda ekonomisine ve yemek kültürüne karşı çıkmak bir tarafa, köfte ve dönerlerle karışık menüler, ecocide, genocide, urbacide, şiddet ve sürdürülebilirlik tartışmalarına enerji sağlayabiliyordu. Sığırdan kaçınıp tavukların göreceli güvencesine sığınanlar, gidecek başka bir planet olmadığı gerçeğini de bu arada içtenlikle dile getirebiliyorlardı. Kent ve konutun da inekler kadar yabancılaştırılabileceği ve yabancılaşıacağı da, görebildiğim hiçbir toplantı ya da standda, bu ilişki bağlamında ele alınmıyordu (Bk. Teymur, Necdet, 'Diğer' olarak Konut', Komut, Emine (der): Diğerlerinin Konut Sorunları, (HABITAT II 'Ön-Konferansı kitabı), Ankara, Mimarlar Odası, 1996, ss.3-24). Belki de bunlar, yeşilci mimar, Baha'i müzisyen, girişimci belediyeçi, Nuru bilim adamı, sürdürücü psikolog, çıplak ayaklı eğitimcilerin yanında, vejeteryan kent düşünürlerinin eksikliğinden kaynaklanıyordu.

Güzel Bir Dünya Kentine Doğru

Kenti arsa sınırları, toplumu devlet sınırları ve bilgiyi diploma sınırlarıyla tanımlayan sinikler, HABITAT II dolayısıyla bir araya gelen ve bizim de yazıp düşünmemize yol açan tüm bu soru, sorun ve konuların, kent, konut ve yerleşmeyle ne ilgisi olduğunu sorabilirler. Onlara, kent ve yerleşmenin neyle ilgisi

yok ki? diye soruyu yansıtmak olası. Bundan daha da önemlisi, gerek bu varsayımsal soru, gerekse ona yöneltilmesini önerdiğim karşı varsayımsal soru, sürdürülebilir, yaşanabilir ve insanca bir kentsel yaşamın kimin için, nasıl ve ne zaman gerçekleşebileceği sorusuyla da doğru- dan ilgili. Hakça paylaşılmayan kaynak ve güzelliklerin dolu olduğu, bilgi, ustalık ve erkin kısıtlı ve kasıtlı kullanıldığı, benzerliklerden çok farklılıkların herşeyi tanımladığı ve bireyci, dar görüşlü ve kısa vadecilerin ufuklarının topluma male- dildiği bir dünyada, HABITAT II'nin ideallerinin nasıl gerçekleşebileceğinin negatif yanıtı, siniklerin sorusunda barındırmakta.

Bu bağlamda, kent ve konutun, yabancılaşmanın hem ortamı hem de birer nesnesi olması kaçınılmaz. Ancak, tüm bu yanırlarla, kent ve konut, insanlığın özgürlüğünün ve mutluluğunun da birer ortamı ve aracı neden olmasın, neden olamasın?

HABITAT, hiçbir somut sorunu çözmesede, işte bu erksel yapıya rağmen, kentsel (ve de kırsal!) yaşamı herkes için daha anlamlı, sürdürülebilir ve sağlıklı kılmamanın entellektüel ve teknik boyutlarını herkesin gündemine getirmeyi amaçlıyordu.

Politik boyutu dışlayan bilimsel, teknolojik, sanatsal ve akademik yaklaşımlar, tüm bu gelişmelerin içinden, müşterilerce tanımlanmış sorunlara teknik ve fe- asible çözümler üreterek çıkamayacaklarının, ve gelecek kuşaklara nasıl bir dünya bıraktıklarının farkında mıdır bilinmez. Ancak bilgisiyile ilgisini, ustalığıyla hayal gücünü, teknolojiyle duyarlılığı ve analitik kapasitesiyle ahlaki boyutu birleştirebilen bir kuşak, kendi yaşadığı çevreyi hem kendisi hem de başkaları için daha iyi tasarlayabilir. İşte HABITAT II, en azından bu mesajları verebil- diyse, o değin emek, para ve zamana de- gecek bir işlev görmüş olacak.

Çırağan Sarayı'nın karşısında atılan hava fişeklerinin estetiği kadar fiziği de ilginç olabilir; ancak önümüzde duran ödev, bu şiirselliği ve teknolojiyi, içinin doldurulması gerekli olan anlamlı projelere taşımaktır.

Necdet Teymur
Prof. Dr. ODTÜ Mimarlık Bölümü